БОШЛАНҒИЧ СИНФЛАРДА ОНА ТИЛИ ДАРСЛАРИНИ ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВ АСОСИДА ТАШКИЛ ЭТИШ

Нызаматдинова Шахсанем Караматдиновна
Ажиниёз номидаги НДПИнинг Бошланғич таълим факультети 4-курс талабаси

Аннотация: *Ушбу тезисда бошланғич синфларда она тили дарсларини инновацион ёндашув асосида ташкил этишнинг педагогик ва методик жиҳатлари ёритилган. Она тили таълими жараёнида замонавий педагогик технологиялар, интерфаол методлар, рақамли таълим воситалари ва ижодий топшириқлардан фойдаланишнинг аҳамияти таҳлил қилинган. Шунингдек, ўқувчиларнинг нутқий фаоллигини ошириш, мустақил фикрлаш, саводхонлик, ижодкорлик ва коммуникатив компетенцияларини ривожлантиришда инновацион ёндашувларнинг имкониятлари очиб берилган. Дарс жараёнини самарали ташкил этиш бўйича педагогик тавсиялар келтирилган.*

Калит сўзлар: *бошланғич таълим, она тили, инновацион ёндашув, педагогик технологиялар, интерфаол методлар, нутқий фаоллик, саводхонлик, мустақил фикрлаш, рақамли таълим, ижодий тафаккур, коммуникатив компетенция.*

КИРИШ

Бугунги кунда таълим тизимида амалга оширилаётган ислоҳотлар ўқитиш мазмунини такомиллаштириш, замонавий педагогик технологияларни таълим жараёнига татбиқ этиш ва ўқувчиларнинг интеллектуал салоҳиятини ривожлантиришни талаб этмоқда. Айниқса, бошланғич таълим босқичида ўқувчиларнинг билим олишга бўлган қизиқишини ошириш, мустақил фикрлаш қобилиятини ривожлантириш ва нутқий саводхонлигини шакллантириш муҳим вазифалардан ҳисобланади.

Она тили фани бошланғич таълимнинг асосий таркибий қисмларидан бири бўлиб, ўқувчиларда тўғри ва равон сўзлаш, фикрни оғзаки ҳамда ёзма шаклда ифодалаш, сўз бойлигини ошириш, грамматик билимларни эгаллаш каби кўникмаларни шакллантиришга хизмат қилади. Ушбу фан орқали болаларнинг тилга бўлган муносабати, мулоқот маданияти ва ижодий тафаккури ривожланади.

Анъанавий таълимда ўқитувчи томонидан билимларни тушунтириш ва ўқувчиларнинг уларни ўзлаштиришига асосий эътибор қаратилган бўлса, замонавий таълимда ўқувчининг дарс жараёнидаги фаол иштироки, мустақил изланиши ва амалий фаолияти муҳим аҳамият касб этмоқда. Шу сабабли она тили дарсларини инновацион ёндашув асосида ташкил этиш таълим самарадорлигини оширишнинг муҳим шартларидан бири ҳисобланади.

Инновацион ёндашув деганда таълим жараёнига янги педагогик ғоялар, самарали методлар, замонавий технологиялар ва ўқувчиларнинг фаоллигини таъминловчи таълим шаклларини мақсадли татбиқ этиш тушунилади.

Мазкур ёндашув асосида ташкил этилган дарслар ўқувчиларни тайёр маълумотларни қабул қилувчи иштирокчидан мустақил фикрловчи, савол берувчи,

таҳлил қилувчи ва ўз фикрини асослай оладиган шахс сифатида шакллантиришга йўналтирилади.

Бошланғич синфларда она тили дарсларини инновацион ёндашув асосида ташкил этиш, аввало, таълим мазмуни, методлари ва ўқувчилар фаолиятини ўзаро уйғунлаштиришни талаб қилади. Бунда ўқувчининг ёш хусусиятлари, билим даражаси, қизиқишлари ва индивидуал имкониятларини ҳисобга олиш муҳимдир.

Она тили дарсларида инновацион ёндашувнинг асосий мақсади ўқувчиларга тил қоидаларини ёдлатиш билангина чекланиб қолмасдан, уларни кундалик мулоқотда тўғри қўллаш, мустақил матн яратиш, фикрни изчил ифодалаш ва тил воситаларидан ўринли фойдаланишга ўргатишдан иборат.

Интерфаол методлардан фойдаланишнинг педагогик имкониятлари.

Интерфаол методлар ўқувчиларни дарс жараёнида фаол иштирок этишга, ўзаро фикр алмашишга, саволларга жавоб топишга ва мустақил хулоса чиқаришга ундайди. Она тили дарсларида бундай методлардан фойдаланиш ўқувчиларнинг нутқий фаоллигини ошириш ва ўрганилаётган мавзуни чуқурроқ ўзлаштиришга ёрдам беради.

Масалан, «Ақлий ҳужум» методи орқали ўқувчиларга муайян мавзу бўйича савол берилади ва уларнинг фикрлари тингланади. «Кластер» методида эса ўрганилаётган тушунча билан боғлиқ сўзлар ва фикрлар ўзаро боғланган ҳолда гуруҳланади.

«Венн диаграммаси» ёрдамида икки тушунча ёки матннинг ўхшаш ва фарқли жиҳатларини аниқлаш мумкин. «Балиқ скелети» методи орқали эса муайян муаммонинг сабаб ва оқибатларини таҳлил қилиш ташкил этилади.

Масалан, «Сўз туркумлари» мавзусини ўрганишда ўқувчиларга турли сўзлар тақдим этилиб, уларни маъноси ва вазифасига кўра гуруҳларга ажратиш топширилади. Бундай машғулотлар ўқувчиларнинг грамматик билимларини мустаҳкамлаш билан бирга, таҳлил қилиш ва таққослаш кўникмаларини ҳам ривожлантиради.

Матн устида ишлашда инновацион ёндашувлар.

Она тили дарсларининг муҳим йўналишларидан бири матн билан ишлаш ҳисобланади. Матн устида ишлаш орқали ўқувчиларнинг ўқиб тушуниш, асосий фикрни аниқлаш, воқеалар кетма-кетлигини белгилаш, сўзларнинг маъносини англаш ва ўз муносабатини билдириш кўникмалари шаклланади.

Инновацион ёндашув асосида матн билан ишлашни бир неча босқичда ташкил этиш мумкин.

Биринчи босқичда ўқувчиларнинг мавзуга қизиқиши уйғотилади. Бунинг учун расм, савол, қисқа видео ёки муаммоли вазиятдан фойдаланиш мумкин.

Иккинчи босқичда матн ўқилади ва унинг мазмуни таҳлил қилинади. Ўқувчилар матндаги асосий фикрни аниқлайдилар, нотаниш сўзларнинг маъносини излайдилар ва қаҳрамонларнинг хатти-ҳаракатларига муносабат билдирадилар.

Учинчи босқичда ижодий топшириқлар бажарилади. Масалан, матнга бошқа сарлавҳа қўйиш, унинг давомини мустақил яратиш, воқеаларга муносабат билдириш ёки матн мазмуни асосида саволлар тузиш мумкин.

Бундай ёндашув ўқувчиларнинг фақат ўқиш кўникмаларини эмас, балки ижодий фикрлаш ва мустақил нутқини ҳам ривожлантиради.

Ўйин технологияларининг таълим жараёнидаги аҳамияти.

Бошланғич синф ўқувчиларининг ёш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда она тили дарсларида дидактик ўйинлардан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга. Ўйинлар ўқувчиларнинг диққатини жалб қилиш, дарсга қизиқишини ошириш ва ўрганилган билимларни мустаҳкамлаш имконини беради.

Масалан, «Сўз топ», «Ортиқча сўзни аниқла», «Гапни давом эттир», «Хатони топ», «Сўзлардан гап туз» каби ўйинлар орқали ўқувчиларнинг луғат бойлиги, имло саводхонлиги ва грамматик билимларини ривожлантириш мумкин.

«Гапни давом эттир» ўйинида ўқитувчи гапнинг бош қисмини айтади, ўқувчилар эса уни мазмунан тўлдириб давом эттирадилар. Бу усул болаларда мантиқий фикрлаш ва гап тузиш кўникмаларини шакллантиради.

«Хатони топ» ўйинида эса атайлаб имловий ёки грамматик хатолар билан ёзилган гаплар тақдим этилади. Ўқувчилар хатоларни аниқлаб, тўғри шаклини ёзадилар ва ўз жавобларини изоҳлайдилар.

Шу тариқа ўйин технологиялари таълим мазмунини қизиқарли шаклда ўзлаштиришга ва ўқувчиларнинг фаоллигини оширишга хизмат қилади.

Рақамли таълим технологияларидан фойдаланиш.

Замонавий ахборот-коммуникация технологиялари она тили дарсларини ташкил этишда янги имкониятларни яратмоқда. Электрон таълим ресурслари, мультимедиали тақдимотлар, аудио ва видеоматериаллар, интерактив машқлар ўқув материалини кўргазмали ва тушунарли шаклда етказишга ёрдам беради.

Масалан, PowerPoint дастури орқали сўз туркумлари, гап бўлаклари, товуш ва ҳарфларга оид мавзуларни расмлар, жадваллар ва схемалар ёрдамида тушунтириш мумкин.

Wordwall ва LearningApps платформалари орқали эса сўзларни гуруҳлаш, тўғри жавобни танлаш, тушунчаларни мослаштириш ва грамматик билимларни мустаҳкамлашга қаратилган интерактив машқлар тайёрлаш мумкин.

Аудиоматериаллардан фойдаланиш ўқувчиларнинг тинглаб тушуниш ва тўғри талаффуз кўникмаларини ривожлантиришда фойдали ҳисобланади. Масалан, ўқувчиларга қисқа матн эшиттирилиб, унинг мазмуни юзасидан саволлар берилиши мумкин.

Бироқ рақамли воситалардан фойдаланишда уларнинг дарс мақсадига мувофиқлиги, мазмуннинг ишончлилиги ва ўқувчиларнинг ёш хусусиятларига мослиги ҳисобга олиниши лозим. Рақамли технологиялар ўқитувчининг бевосита педагогик фаолияти ва жонли мулоқотини алмаштирмаслиги керак.

Муаммоли таълим орқали мустақил фикрлашни ривожлантириш.

Она тили дарсларида муаммоли таълим усулидан фойдаланиш ўқувчиларнинг мустақил фикрлаш қобилиятини ривожлантиришда муҳим ўрин тутади. Ушбу усулда ўқитувчи ўқувчилар олдига муайян савол ёки муаммони қўяди ва уларни мустақил равишда ечим излашга йўналтиради.

Масалан, «Нима учун бир хил маънога яқин сўзлар турли вазиятларда қўлланилиши мумкин?», «Гапда сўзлар тартибининг ўзгариши унинг мазмунига қандай таъсир қилади?» каби саволлар орқали ўқувчиларни таҳлил қилишга ундаш мумкин.

Бунда ўқитувчи тайёр жавобни тақдим этишга шошилмаслиги, балки ўқувчиларнинг фикр юритишига шароит яратиши лозим. Ўқувчилар ўз тахминларини билдириб, мисоллар келтириш ва хулоса чиқариш орқали янги билимларни ўзлаштирадилар.

Ижодий топшириқлар орқали нутқни ривожлантириш.

Она тили дарсларида ижодий топшириқлардан фойдаланиш ўқувчиларнинг оғзаки ва ёзма нутқини ривожлантиришга хизмат қилади. Бундай топшириқлар болаларни ўз фикрини мустақил ифодалашга, сўзларни ўринли танлашга ва мазмунли матн тузишга ўргатади.

Масалан, берилган расм асосида ҳикоя тузиш, мақолларнинг давомини топиш, муайян мавзу бўйича кичик иншо ёзиш, гапларни мазмунан тўлдириш ва матнга сарлавҳа танлаш каби машқлардан фойдаланиш мумкин

Шунингдек, ўқувчиларга «Менинг севимли фаслим», «Она табиат», «Китоб — билим манбаи», «Менинг оилам» каби мавзуларда мустақил матн яратиш топшириқлари берилиши мумкин.

Ижодий топшириқларни бажариш жараёнида ўқувчиларнинг сўз бойлиги, грамматик саводхонлиги, фикрни изчил баён этиш ва мулоҳаза юритиш кўникмалари ривожланади.

Инновацион ёндашувда ўқитувчининг роли.

Она тили дарсларини инновацион ёндашув асосида ташкил этишда ўқитувчининг касбий маҳорати ва методик тайёргарлиги муҳим аҳамиятга эга. Замонавий педагог фақат билим берувчи эмас, балки ўқувчиларнинг мустақил изланиши, ижодий фаолияти ва шахсий ривожланишини ташкил этувчи йўлбошчи сифатида ҳам фаолият юритиши лозим.

Ўқитувчи дарсни режалаштиришда ўқув мақсадларини аниқ белгилаши, мавзуга мос методларни танлаши, ўқувчиларнинг индивидуал имкониятларини ҳисобга олиши ва таълим натижаларини баҳолаши зарур.

Бунда ҳар бир ўқувчининг дарсда фаол иштирок этишига шароит яратиш, мустақил фикр билдиришини рағбатлантириш ва хатоларни таълим жараёнининг табиий қисми сифатида қабул қилиш муҳимдир.

Шунингдек, ўқитувчи инновацион методларни танлашда уларнинг самарадорлигини дарс мақсади билан боғлаши керак. Чунки ҳар қандай янги технологиянинг қўлланилиши ўз-ўзидан таълим сифатини оширмайди. Асосий натижа методнинг ўқувчи билим ва кўникмаларини ривожлантиришга қай даражада хизмат қилиши билан белгиланади.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, бошланғич синфларда она тили дарсларини инновацион ёндашув асосида ташкил этиш таълим самарадорлигини ошириш, ўқувчиларнинг нутқий фаоллигини ривожлантириш ва мустақил фикрлаш кўникмаларини шакллантиришнинг муҳим педагогик йўналишларидан бири ҳисобланади.

Интерфаол методлар, дидактик ўйинлар, муаммоли таълим, ижодий топшириқлар ва рақамли технологиялардан мақсадли фойдаланиш ўқувчиларнинг дарс жараёнидаги фаол иштирокини таъминлашга ёрдам беради.

Шу билан бирга, инновацион ёндашув ўқувчиларнинг фақат назарий билимларини эмас, балки амалий нутқий кўникмаларини, мулоқот маданиятини, ижодий тафаккурини ва ўз фикрини эркин ифодалаш қобилиятини ҳам ривожлантиришга қаратилган бўлиши лозим.

Демак, она тили дарсларини замонавий педагогик технологиялар асосида ташкил этишда ўқитувчининг методик маҳорати, ўқувчиларнинг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олиш ва назарий билимларни амалий фаолият билан боғлаш муҳим аҳамият касб этади. Бундай ёндашув она тили таълимининг мазмунини бойитиш ва бошланғич синф ўқувчиларининг саводхонлигини оширишга хизмат қилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонуни. 2020 йил 23 сентябрь, ЎРҚ-637-сон. Электрон манба: https://lex.uz/docs/5013007

2. Турсунова З. Н. Бошланғич синфларда она тили ўқитиш методикаси // Modern Science and Research. -2023.

3. Турсунова З. Н. Она тили ва ўқиш саводхонлиги дарсларида инновацион ва интерфаол усуллардан фойдаланиш // Modern Science and Research. - 2023. - Т. 2, № 10. — Б. 777–779. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.10040245

4. Шодмонқулова С., Аҳмедова Ғ. Бошланғич синф она тили ва ўқиш дарсларида қўлланиладиган методлар, инновацион педагогик технологиялар // European Journal of Applied Research. - 2024. DOI: https://doi.org/10.70413/ejar-v04-i12-psb-10

5. Сафаралиева М. Ш. Innovative Methods and Practical Approaches to Working with Text in Primary School Native Language Classes // Journal of Multidisciplinary Sciences and Innovations. - 2025. -Vol. 4, Issue 3. DOI: https://doi.org/10.71337/inlibrary.uz.jmsi.89429

6. Машарипова У. Improving Methodological Preparation of Future Primary Class Teachers for Innovative Activity in the Mother Language Teaching Process // European International Journal of Pedagogics. - 2025. DOI: https://doi.org/10.55640/eijp-05-05-49

7. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / под ред. Е. С. Полат. - Москва: Академия, 2009.